

D. Hudecová: Mezipředmětové vztahy - malé zamyšlení nad terminologií

Sledujeme –li problematiku mezipředmětových vztahů v didaktické a obecně pedagogické literatuře, zjistíme, že v časopisu *Pedagogika* za posledních 5 let (tj. od r. 2000) nebyla uveřejněna žádná studie ani krátký příspěvek s tímto názvem. Pojem „mezipředmětové vztahy“ nenalezneme ani v rejstříku *Průchovy Pedagogiky*¹ ani v obsahu *Kalhousovy Didaktiky*² či v obsáhlých seznamech použité literatury doplňujících obě tyto publikace. V posledních 5 letech nevyšla žádná publikace, která by tento název měla ve svém titulu. Pojem mezipředmětových vztahů jakoby se vytratil z obecně pedagogické i didaktické literatury. Příčina není v ztrátě zájmu o problematiku mezipředmětových vztahů, ale naopak díky hlubšímu propracování dané problematiky vlastní termín se stal nevyhovující pro postžení mnohovrstevnatosti dané tematiky. Avšak tato mnohovrstevnatost není terminologicky zakotvena.

V odborné didaktické a pedagogické literatuře se v souvislosti s mezipředmětovými vztahy začal objevovat termín **interdisciplinární** vztahy. Při používání tohoto termínu vzniká nutnost vyjasnit, co míníme disciplinou. Je disciplinou historie, tedy vědní obor, nebo její didaktická aplikace, tedy dějepis? Pomíjíme zde skutečnost, že termín historie je používán rovněž pro vlastní minulost jevu, děje či společenské skutečnosti. Nejde jen o terminologickou záležitost. Nevyjasnění položené otázky vede k omylům ústícím až v odmítání rozdílů mezi vědním oborem a vyučovacím předmětem³ a vnímání předmětu jen jako co nejvěrnější kopie vědního oboru. Toto dávno již překonané pojetí by mohlo mít vážné praktické důsledky v podobě faktografické přetíženosti, tedy z hlediska současných koncepcí dějepisného vyučování by působilo zcela kontraproduktivně.

Příliš světla nevnáší do dané problematiky ani termín **transversální vztahy**, který se objevuje v souvislosti s mezipředmětovými vztahy jako jejich modernější synonymum. Nahlédnutím do slovníku cizích slov zjistíme, že transversální znamená příčný⁴, a to bez udání jakéhokoli směru. Jde tedy o termín stejně všeobjímající jako jsou mezipředmětové vztahy.

Pedagogický slovník vymezuje mezipředmětové vztahy jako „...vzájemné souvislosti mezi jednotlivými předměty, chápání příčin a vztahů přesahujících předmětový rámec, prostředek mezipředmětové integrace. V předmětovém kurikulu jsou vyjadřovány v učebních osnovách jednotlivých předmětů jako tzv. mezipředmětová témata. Progresivním trendem v zahraničí je řešení mezipředmětových vztahů na úrovni kurikula jako celku“⁵

Definice uvádí vedle tradičního výkladu mezipředmětových vztahů jako vzájemných souvislostí mezi jednotlivými předměty několik dalších termínů zpřesňujících výchozí pojem, a to – **mezipředmětová integrace, mezipředmětová témata a řešení mezipředmětových vztahů na úrovni kurikula** naznačující způsob možného řešení mezipředmětových vztahů. O tento způsob řešení se pokusily i naše nové kurikulární dokumenty, tj. RVP.

V RVP je daná tematika obsažena, aniž by byl termín mezipředmětové vztahy explicitně zmíněn. RVP se zabývají mezipředmětovou integrací - umožňují propojování jednotlivých oborů, vytváření jednoho předmětu z několika oborů či naopak vytvoření několika předmětů z jednoho oborů (v RVP jsou uváděna mezipředmětová témata, která jsou

¹ Průcha, J.: *Moderní pedagogika*, Praha, Portál 1997

² Kalhous Z. a kol. : *Školní didaktika*, Praha, Portál 2002

³ např. do r. 2005 odmítalo vedení VÚP „Dějepis“ jako název vyučovacích předmětů v gymnáziu a prosazovalo označení „Historie“ s odůvodněním, že jde vyšší stupeň dějepisného vzdělávání, který je třeba odlišit od základního stupně, tedy dějepisu v základní škole.

⁴ *Slovník cizích slov*, SPN 1966, s. 553;

⁵ Průcha, Walterová, Mareš: *Pedagogický slovník*, Praha, Portál 1995, s. 118-119

zde nazývána průřezovými tématy, na jejich základě mohou vzniknout samostatné předměty, či jejich obsah může být začleněn do různých předmětů).

Otázka mezipředmětové integrace byla předmětem vzrušených debat a právě tyto diskuse ukázaly nejasnost termínu. Mezipředmětové vztahy podle výše uvedené definice jsou chápány jako prostředek integrace. Neznamená to, že jsou prostředkem jediným, stejně jako to neznamená, že mezipředmětové vztahy není možné realizovat jinak a na jiných úrovních. Následné diskuse se týkaly možnosti či nemožnosti integrace obsahu, cílů či metod jednotlivých předmětů, přičemž často bylo opomíjeno to, co bylo empiricky v praxi různých edukačních systémů prokázáno - totiž právě snaha realizovat nejvyšší formu mezipředmětových vztahů v nejširším slova smyslu, tj. komplexní integraci, vede k přehlížení specifiky poznání v jednotlivých oborech a specifčnosti vědního oboru vůbec. Integraci je možné provádět jen na úrovni zobecňujících závěrů. Nemá-li toto zobecnění oporu ve faktech, může vést ve svých důsledcích k bezobsažnosti, argumentační prázdnotě a ideologické frázovitosti, kterou známe z nedávné minulosti. Vyhnout se těmto důsledkům znamená zamyslet se i nad jinými formami realizace mezipředmětových vztahů.

Už didaktické teorie 70. let 20. st. uvažují o tzv. **koordinaci** předmětů. Čapková Didaktika dějepisu charakterizuje koordinaci předmětů jako souvislost, „kdy se poznatky porovnávají, ale zůstávají ve své specifické poloze, nebo se k sobě vztahují, integrují se, takže vzniká nová syntetická kvalita“⁶. Takto chápaná koordinace zahrnuje tedy 2 úrovně mezipředmětových vztahů - vyšší integraci, při níž vzniká nová kvalita, a nižší, jednodušší koordinaci, kdy jsou odhalovány vzájemné souvislosti mezi poznatky jednotlivých předmětů. Čapek pak uvádí různé způsoby této mezipředmětové koordinace - koordinace na úrovni cílů, časového sledu, obecnosti, návaznosti atd., při čemž je zřejmé, že tyto úrovně by měly být sledovány především při konkrétní edukační činnosti učitele, tj. při přípravě na vyučování (didaktické analýze učiva) a ve vlastní vyučovací praxi. Nelze tedy uvažovat o koordinaci pouze na úrovni kurikulárních dokumentů, ale je nutné uvažovat o ní i na úrovni praktické.

Předpokladem takové koordinace je spolupráce učitelů. V této souvislosti je někdy užíván termín **kooperace předmětů**, avšak jakákoli kooperace vždy předpokládá aktivní činnost lidí. Nejde jen o kooperaci usilující o časovou, obsahovou koordinaci učiva, na kterou jsou často mezipředmětové vztahy zužovány, ale především koordinaci na úrovni cílů vedoucí k zobecňující integraci na úrovni klíčových kompetencí.

K jistým terminologickým nejasnostem dochází v případě **mezipředmětových témat**, která jsou v našich nových kurikulárních dokumentech nazývána **průřezovými tématy**. Na jejich základě mohou vznikat samostatné předměty či jejich obsah má prostupovat jednotlivými předměty. V dějepisném vzdělávání jsou za průřezová témata považována ta, která sledují synchronní vazby mezi historickými jevy a procesy (např. národní hnutí evropských národů v 19. stol.; průmyslová revoluce či osvícenství v Evropě) či vazby chronologické (počátky, rozvoj a pád římského impéria). Synchronní a chronologická témata jsou výsledkem strukturace učiva, jde o hlubší postižení **vazeb uvnitř předmětu**, i když jistě i zde může dojít a běžně dochází s ohledem na integrační charakter historického obsahu k mezipředmětovým přesahům. Terminologicky je bude třeba proto oddělit od obecně užívaných průřezových témat. Jako vhodnější se jeví označovat je za dějepisná **témata horizontální** (v případě synchronních vazeb) a **témata vertikální** (v případě chronologických vazeb). Při koncipování ŠVP bude třeba zaměřit pozornost učitelů na promyšlené vytváření a začleňování právě takových témat, jež je průvodním jevem dějepisného vyučování ve všech vyspělých edukačních systémech. I z toho důvodu je nutná terminologická přesnost.

Terminologické vyjasnění není v žádném případě zbytečné a bude nutné navázat užší spoluprací při vyjasnění termínů s odborníky z řad pedagogů a didaktiků. Současné edukační

⁶ Čapek, V. a kol.: Didaktika dějepisu II, Praha SPN 1988, s. 139

systemy jsou zaměřené na propojení učiva jednotlivých předmětů směřujících k vytvoření uceleného vzdělanostního základu, který by bylo možné rozvíjet v průběhu celého života. Mezipředmětovým vztahům je věnována mnohem větší pozornost než v minulosti. Stejnou pozornost bude proto třeba věnovat i sjednocení a ustálení terminologie, která poněkud zaostala za vlastním rozpracováním dané tematiky. Vyjasnění a ustálení terminologie může předejít nedorozuměním, vzrušeným debatám a může významně napomoci realizaci nových myšlenek.